

А.Д. Кариев^{1*}, А.К. Айтпаева¹, М.Т. Бекбаева¹, Қ.Ө. Теміров²

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы қ., 050010, Қазақстан Республикасы

²Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана қ. 010000, Қазақстан Республикасы

*E-mail: adlet.kariyev@gmail.com

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ ЕРЕСЕК БАЛАЛАРДЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ: ТҰРАҚТЫ ДАМУ КОНТЕКСТІНДЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕР

Андатпа.

Мақалада БҰҰ алға қойған тұрақты даму міндеттері аясында мектеп жасына дейінгі ересек балаларда қаржылық сауаттылық пен тұтыну мәдениетін қалыптастыру мәселесі қарастырылады. Авторлар сапалы білім беруді қамтамасыз ету критерийлеріне сәйкес келетін қаржылық білім беруді мектепке дейінгі білім беру жүйесіне біріктірудің маңыздылығын атап көрсетеді. Осы критерийлерге сәйкес дұрыс мінез-құлық үлгілерін қалыптастыруға және экономикалық жүйеге бейімделуге бағытталған білім беру процесінің әлеуметтік құрамдас бөлігі басымдыққа ие. Зерттеудің мақсаты — мектеп жасына дейінгі ересек жастағы балалардың қаржылық сауаттылығы мен тұтыну мәдениетін қалыптастыруға бағытталған арнайы әзірленген педагогикалық әдістердің теориялық негіздерін айқындау және олардың тиімділігін тәжірибелік-эксперименттік тұрғыдан тексеру.

Зерттеу мектеп жасына дейінгі балалардың базалық қаржылық білімі мен тұтыну мәдениетін қалыптастыру қажеттілігіне назар аударады, бұл Қазақстан Республикасының Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында көрсетілген. Мақала авторлары қаржылық сауаттылықты қалыптастырудың міндеттері балаларды қарапайым қаржылық ұғымдармен таныстыру ғана емес, сонымен бірге оларды әлеуметтендірудің алғашқы кезеңдерінде болатын қаржылық сананы дамыту екенін атап көрсетеді.

Мақалада мәселенің теориялық негіздерін талдау нәтижелері, сондай-ақ мектеп жасына дейінгі ересек балаларда қаржылық сауаттылық пен тұтыну мәдениетін қалыптастыру бойынша тәжірибелік-эксперименттік жұмыс келтірілген. Зерттеудің негізгі гипотезасы ата-аналардың балалардың қаржылық тәрбиесіне айтарлықтай әсер еткеніне қарамастан, білім беру мекемелері арнайы әзірленген педагогикалық әдістер арқылы қаржылық сауаттылықтың дамуына айтарлықтай әсер етуі мүмкін.

Зерттеу нәтижелері бойынша бұл бағдарлама балалардың қаржылық сауаттылық деңгейін айтарлықтай жақсартуға ықпал ететінін көрсетті. Эксперименттік топ бақылау тобымен салыстырғанда қаржылық сауаттылықтың жоғары деңгейін көрсететін балалар санының өсуін тіркеді, бұл χ²-Пирсон критерийі арқылы анықталған статистикалық маңызды өзгерістермен расталады.

Осылайша, зерттеу қаржылық білім беруді мектепке дейінгі мекемелерге біріктірудің маңыздылығын және мақсатты педагогикалық әдістердің тиімділігін растайды. Осындай бағдарламаларды енгізу балалардың негізгі дағдылары мен білімдерін дамытуға мүмкіндік береді, болашақта жеке қаржыны саналы түрде басқару үшін қажет, бұл олардың экономикалық жүйеге сәтті бейімделуіне ықпал етеді.

Негізгі сөздер: мектеп жасына дейінгі ересек балалар, мектепке дейінгі білім беру ұйымы, қаржылық сауаттылық, тұтыну мәдениеті, білім беру бағдарламасы.

Кіріспе

БҰҰ-ның Тұрақты даму саласындағы мақсаттарының бірі барлығына сапалы білім беруді қамтамасыз ету болып табылады. БҰҰ шеңберінде қажетті білім беруді қамтамасыз ету критерийлері білім беру процесінің әлеуметтік парадигмасын құруға негізделген. Бұл оқытудың әлеуметтік құрамдас бөлігі танымдық құрамдас бөлікке қарағанда басым рөл атқаратынын білдіреді. БҰҰ осындай басымдықтарды арнайы бағдарламалар арқылы көрсетеді, олардың көпшілігі барлық адамдарды бастауыш білімнен бастап кәсіптік қайта даярлауға дейін бейімдеуге бағытталған.

Қазіргі уақытта қаржылық білім мен тұтыну мәдениетін қалыптастыру мәселесі тек ересектер арасында ғана емес, мектеп жасына дейінгі балалар арасында да өзекті болып отыр. Сонымен, Қазақстан Республикасының Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік

жалпыға міндетті стандарты мектеп жасына дейінгі балалардың қаржылық санасы мен тұтыну мәдениетінің негіздерін қалыптастыру, тұтынушылық және өндірістік әрекеттерді теңестіру, әртүрлі материалдарды ұтымды және үнемді пайдалануға үйрету, қаржылық ойлауды дамытуды ынталандыру, қарапайым қаржылық ұғымдарды енгізу, үй және тұрмыстық заттарға құрметпен қарауға тәрбиелеу, оларды ұтымды пайдалануға үйретуді ұсынады [1].

Мектеп жасына дейінгі балалардың қаржылық сауаттылығын қалыптастыру жөніндегі зерттеулердің өзектілігі баланы мектептегі оқу жағдайына және кейінгі өмірге дайындаудың, экономикалық құбылыстар мен процестерде дұрыс бағдарларды белгілеудің, білім беру жүйесінің алғашқы сатылары – балабақша мен мектеп арасындағы экономикамен танысудағы сабақтастықты қамтамасыз ету міндеттерінің маңыздылығымен айқындалады.

Бірқатар зерттеулерде мектеп жасына дейінгі кезеңде қаржылық сауаттылықты қалыптастырудың маңыздылығы атап көрсетіліп (Н. Не және т.б. [2]), қаржылық білім берудің ерекшеліктері зерттеледі (Е. Sinnewe, G. Nicholson [3]). Балаларды экономика элементтерімен таныстыру саласында (R.C. Sari [4]); балалардың қаржылық сауаттылығын қалыптастыру саласындағы педагогикалық стратегияларды таңдау ерекшеліктері бойынша ғылыми зерттеулер бар (Х.К. Елеусизова, Г.В. Гордиянова [5]). Сонымен қатар, кейбір еңбектерде балалардың қаржылық сауаттылығы мәселесін білім беру ұйымдары анықтамайтыны атап өтіледі, өйткені балалардың қарым-қатынасын негізінен олардың ата-аналары белгілейді (Е.К. Нурланбекова, М.К. Сураншиева [6]). Сондықтан мектепке дейінгі білім беру мекемесіндегі негізделген және мақсатты ұйымдастырылған жұмыс мектеп жасына дейінгі ересек балалардың қаржылық сауаттылығы мен тұтыну мәдениетін дамытуға қаншалықты ықпал ететінін түсіну маңызды.

Келесі ғылыми гипотеза алға қойылған: ата-аналардың балалардың қаржылық сауаттылығын қалыптастыру ықпалына қарамастан, білім беру ұйымдары педагогикалық әдістерді қолдана отырып, бұл психологиялық процеске айтарлықтай әсер ете алады. Осы гипотеза аясында келесі зерттеу міндеттерін шешу күтілуде: мектепке дейінгі ұйымдардың ересек топтары балаларының қаржылық сауаттылығына ата-аналардың әсерін салыстыру; мектепке дейінгі мекемелердегі балалардың қаржылық сауаттылығын дамыту үдерісінде олардың мінез-құлық реакцияларына хабардар болу деңгейінің әсерін анықтау; қаржылық сауаттылығы төмен балаларды сыртқы әлеммен және экономикалық жүйемен белсенді әрекеттестікке тарту мүмкіндіктерін анықтау. Осылайша, мақаланың мақсаты - мектеп жасына дейінгі ересек балалардың қаржылық сауаттылығы мен тұтыну мәдениетін дамыту мәселесінің теориялық негіздерін зерттеу болып табылады. Бұл зерттеу мектеп жасына дейінгі балалардың қаржылық сауаттылық саласындағы хабардар болу деңгейін арттыруға бағытталған арнайы бағдарламаларды енгізудің ерекшеліктерін көрсетеді. Мақалада мектеп жасына дейінгі балаларда қаржылық сауаттылық пен тұтыну мәдениетін қалыптастыру бойынша тәжірибелік-эксперименттік жұмыстардың нәтижелері берілген.

Қаржылық сауаттылық туралы хабардар болу бойынша зерттеулер негізінен планетаның ересек тұрғындарына бағытталған. Бұл мәселе, А. Soroko пікірінше, ең көп еңбекті қажет ететін мәселелердің бірі болып табылады және ең алдымен ересектер үшін қиындықтар тудыратын әртүрлі факторларға байланысты сол күйінде қалады [7].

P. Dogra және т.б. қаржылық сауаттылық проблема ретінде, әсіресе ересектердің өздерін негізгі өмір сүру жағдайларымен, мысалы, тұрғын үймен қамтамасыз етуді қаламау дәрежесін анықтайтынын атап өтеді [8]. L. Meneau K. және J. Moorthy жүргізген зерттеу қаржылық сауаттылықтың төмен деңгейі қарыздың жинақталуымен, қарызды өте қымбат қаржыландырумен, ипотекалық несиені дұрыс таңдамаумен, ипотекалық төлемдерді кешіктірумен және мүлікті өндіріп алуды қоса алғанда, теріс несиелік мінез-құлықпен байланысты екенін көрсетті [9]. A. Xu S. және т.б. қаржылық сауаттылық адами капиталды инвестициялаудың бір түрі ретінде қабылданатынын және зейнетақы, жинақ, ипотека және басқа да қаржылық мәселелер бойынша шешім қабылдау контекстінде құнды болуы мүмкін екенін атап өтеді [10]. F. Khan және т.б. пікірінше, қаржылық сауаттылық негізгі қаржылық

түсініктерді білу және қарапайым қаржылық есептерді жүргізу қабілеті ретінде анықталады [11].

Р. С. Sari бойынша қаржылық сауаттылыққа оқыту балабақшадан басталып, мектеп пен колледжде жалғасуы керек екені анықталды. Үздіксіз оқуды қамтамасыз ету үшін қаржылық сауаттылыққа оқыту мектеп бағдарламасының міндетті бөлігіне айналуы тиіс.

Осылайша, кәмелетке толмағандар арасында қаржылық сауаттылық туралы білімді таратуда қиындықтар туындауы мүмкін деген алаңдаушылық бар. Қаржылық сауаттылыққа оқыту тіпті ересектер үшін де қиын болса, онда бұл процесс әсіресе балалармен жұмыс істейтін мұғалімдер мен тәрбиешілер үшін көп еңбекті қажет етуі мүмкін. Кейбір ғалымдар қаржылық сауаттылықтың базалық білімін дамыту іс-әрекеттерді автоматтандыруға бағытталған рефлексиялық дағдылармен белсенді жұмысты қажет ететін нақты тапсырмаларды немесе жаттығуларды сәтті орындау арқылы қол жеткізуге болады деп санайды. А.В. LeBaron-Black және бірлескен авторлар қаржылық сауаттылыққа оқытудың тиімділігі мен ата-аналардың білім беру ұйымын тандауы арасындағы байланыстың маңыздылығын атап көрсетеді. Оңтүстік Кореядағыдай бай және кедей отбасылар арасындағы теңсіздік қаржылық сауаттылықты оқыту тәсілдерінің айырмашылықтарынан, соның ішінде оқу бағдарламаларының әртүрлілігінде де көрінеді [12]. D. Maman, Z. Rosenhek бұл құбылысты зерттеуді кеңейтіп, балалардың қаржылық сауаттылығын ата-ана қарым-қатынасының сапасымен байланыстырады [13].

А. Lusardi жүргізген зерттеу қаржылық сауаттылықты білім беру бағдарламаларына кіріктірудің бір жолы бұл тақырыпты бір-бірімен тығыз байланысты курстарға, мысалы, математикаға енгізу екенін көрсетеді [14]. Сонымен, мектеп жасына дейінгі балалардың экономикалық түсініктері мен тұтыну мәдениеті қоршаған әлемнің қаржылық-экономикалық құрылымын түсіну, оның ішінде ақша, бюджетті басқару, тауарлар құндылықтары, қажеттіліктер, жарнаманың әсері және басқа аспектілер туралы түсініктер ретінде сипатталады.

Мақаланың мақсаты – мектеп жасына дейінгі ересек балаларда қаржылық сауаттылық пен тұтыну мәдениетін қалыптастырудың білім беру бағдарламасының мүмкіндіктерін зерделеу.

Қойылған мақсат негізінде бізге мынадай міндеттер қойылды:

- мектеп жасына дейінгі ересек балаларда қаржылық сауаттылық пен тұтыну мәдениетін қалыптастырудың теориялық негіздерін талдау;
- мектеп жасына дейінгі ересек балалардың қаржылық сауаттылығы мен тұтыну мәдениетінің құрамдас бөліктерін, көрсеткіштері мен қалыптасу деңгейлерін анықтау;
- мектеп жасына дейінгі ересек балаларда қаржылық сауаттылық пен тұтыну мәдениетін қалыптастырудың өзіндік білім беру бағдарламасының мүмкіндігін зерделеу.

Зерттеу материалдары мен әдістері.

Бұл зерттеудің әдістемесі ғылыми әдебиет көздерін талдау мен шолудан тұратын теориялық компонентті және эмпирикалық бөлімді қамтиды. В.Г. Миненко және басқа авторлардың айтуы бойынша талдау әдісі адамның немесе адамдар тобының өмірлік әрекетінің моделін құруға мүмкіндік беретін маңызды педагогикалық технология болып табылады [15]. Синтез әдісі, И.О. Котлярованың пікірінше, зерттелетін мәселе туралы қолда бар ақпаратты жинауға және жүйелеуге мүмкіндік береді. Салыстыру әдісі әртүрлі деректерді салыстыруға және зерттелетін құбылыстың дамуының стандартты емес элементтерін анықтауға көмектеседі [16].

Зерттелетін топтың жас ерекшеліктерін ескере отырып (мектепке жасына дейінгі ересек балалар), бақылау әдісі маңызды, өйткені бұл жастағы балалар әрқашан сыни көзқараспен өз пікірлерін немесе ойларын нақты жеткізе алмайды. Мектеп жасына дейінгі ересек балалардың қаржылық сауаттылығы мен тұтыну мәдениеті негіздерінің даму деңгейін анықтау үшін эксперименталды зерттеу барысында А.Д. Шатов әзірлеген диагностикалық тапсырмалар пайдаланылды [17].

Мектеп жасына дейінгі ересек балалардың қаржылық сауаттылығы мен тұтыну мәдениетінің негіздерін қалыптастыру деңгейлерін диагностикалау мақсатында 2023 жылдың мамыр айында №109 және №16 мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының базасында (Алматы қ., Қазақстан Республикасы) педагогикалық зерттеудің анықтау кезеңі өткізілді. Эксперименттік топқа Алматы қаласындағы №106 мектепке дейінгі білім беру ұйымының мектеп жасына дейінгі ересек 56 баласы кірді. Бақылау тобына Алматы қаласындағы №16 мектепке дейінгі білім беру ұйымының 48 мектеп жасына дейінгі ересек балалары қатысты.

Сондай-ақ мектеп жасына дейінгі ересек балалардың қаржылық сауаттылығы мен тұтыну мәдениетінің компоненттері мен көрсеткіштері анықталды (1-кесте).

Кесте 1 - Мектеп жасына дейінгі ересек балалардың қаржылық сауаттылығы мен тұтыну мәдениетінің компоненттері мен көрсеткіштері

Компоненттер	Көрсеткіштер
Мотивациялық	- қаржылық бағыттағы ойындар мен сабақтарға қызығушылық таныту; - қаржылық білім беру іс-шараларында бастамашылық пен белсенділік таныту;
Когнитивтік	- ата-аналардың еңбек қызметі туралы жалпы сипаттағы түсініктер; - қаржылық бағыттылық терминологиясына қатысты жалпы сипаттағы түсініктер;
Белсенділік	- ойында, еңбекте, өнімді іс-әрекетте бар білімді бейнелеу және мінез-құлық реакциясы процесінде осы білімге сүйене білу; - үнемділік, айқын жауапкершілік, іскерлік, сондай-ақ алғырлық қасиеттерді көрсету.
Ескерту: авторлармен құрастырылған	

Ұсынылған болжаушыларға сәйкес келетін сипаттамалардың болуы мен ұқсастығына сүйене отырып, қаржылық сауаттылық пен тұтыну мәдениетінің жоғары, орташа немесе төмен деңгейлеріне зерттеу жүргізуге болады.

Жоғары деңгей (8-9 ұпай): балалар негізгі қаржылық түсініктерді түсіндіре алады, ата-анасының жұмысына қызығушылық танытады, ата-анасының жұмысы туралы жалпы түсінікке ие, қаржылық терминологияны қолдана алады, ойындарға қатысады, үлкендермен және құрдастарымен қарым-қатынас жасауға дайын, сұрақтар қоюға және оларға жауап іздеуге дайын, тапсырмаларды орындайды, эмоцияларын басқарады, олар бастаманы алып, бастаған жұмысын соңына дейін жеткізеді.

Орташа деңгей (7-6 ұпай): балалардың қаржылық түсініктер туралы жалпы түсінігі бар, бірақ олардың мазмұнын әрқашан түсіндіре алмайды; өз отбасының қажеттіліктеріне және ата-анасының жұмысына тұрақсыз қызығушылық таныту; олардың білімі үстірт және тұрақсыз; олардың қоршаған әлем туралы білімі жеткілікті, бірақ оны қалай қолдану керектігін білмейді; олар ересек адамның басшылығымен өз қызметін бейімдей алады, тапсырмалар мен нұсқауларды орындай алады, материалдық құндылықтарға жеке пайдалану заттарына ұқыпты қарай алады; тек ересек адамның басшылығымен уақытында және адал жұмыс істеу; әрқашан белсенді емес, бірақ мақсатқа жетуде табандылық көрсете алады.

Төмен деңгей (4-3 ұпай): балалар негізгі қаржылық түсініктерді түсіндіре алмайды, отбасының қажеттіліктеріне, ата-анасының жұмысына және қоршаған әлемге қызығушылық танытпайды, өз сөзінде қаржылық терминологияны қолданбайды; өнімді қызметке қызығушылық танытпайды, бақылаушы болуға бейім; бастаған істерін орындамау, жұмысқа деген қызығушылығын тез жоғалтып, ойынға көшу; жеке немесе қоғамдық мүлікті бағаламайды, тапсырмаларды орындау кезінде нәтижеге қызығушылық танытпайды; жауапсыздықты, бастамасыздықты көрсету, мақсатқа жетуде табандылық танытпау.

Мектеп жасына дейінгі балалардың қаржылық сауаттылығы мен тұтыну мәдениетінің деңгейі барлық үш тапсырманы сәтті орындаумен, сондай-ақ еркін ойын әрекеттері кезінде

балаларды бақылауымен анықталады. Тапсырмалардың нәтижелері бойынша әрбір критерий бойынша қаржылық сауаттылық және тұтыну мәдениеті туралы қорытындылар жасалады.

Белсенділік компонентін анықтау үшін «Дүкен» сюжетті-рөлдік ойыны өткізілді, оның барысында қаржылық сауаттылық пен тұтыну мәдениетін пайдалану байқалды.

Ойын әрекеттерін бақылағанда балалардың келесі дағдылары ескерілді: ақша туралы түсініктерді қолдана білу, бағаны атау, тауарға ақы төлеу, бағасы төмен тауарды іздеу; сатушы рөлінде тауарды жарнамалау, бағасын атау, сатып алушымен есеп айырысу (ақшаны қайтару), сатушының мінез-құлқын көрсету, тауарды орналастыру, оның сапасы мен бағасы туралы сұрақтарға жауап беру.

Ойын белсенділігін бақылау үшін бақылау картасы қолданылды, онда көрсетілген дағдылар деңгейіне ұпайлар берілді: жоғары деңгей - 3 ұпай, орташа - 2 ұпай, төмен - 1 ұпай.

Математикалық статистика әдісі: байланысы жоқ топтар үшін күтпеген жағдайлар кестелерінде құрастырылған жиіліктердегі өзгерістерді талдау үшін қолданылған χ^2 -Пирсон сынағы.

Нәтижелер және оларды талқылау

Анықтау кезеңінде Алматы қаласындағы №109 және №16 екі мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының мектеп жасына дейінгі ересек балалар арасында зерттеу жүргізілді. Зерттеу нәтижелері 2-кестеде көрсетілген.

Кесте 2 - Зерттелетін мектепке дейінгі ұйымдардың ересек топтарындағы қаржылық сауаттылық және тұтыну мәдениетінің деңгейі (компоненттер бойынша)

Топ/ Деңгей	Жоғары	Орташа	Төмен
№ 109 мектепке дейінгі білім беру ұйымы	Мотивациялық компонент		
	14	18	24
	Когнитивтік компонент		
	12	19	25
	Белсенділік компонент		
	13	19	24
№ 16 мектепке дейінгі білім беру ұйымы	Мотивациялық компонент		
	11	17	20
	Когнитивтік компонент		
	8	19	21
	Белсенділік компонент		
	10	18	20
Ескерту: авторлармен құрастырылған			

χ^2 -Пирсон сынағы арқылы салыстырмалы талдау келесі нәтижелерді көрсетті.

Мотивациялық компонент үшін χ^2 критерийінің мәні 0,138 құрайды. Еркіндік дәрежесінің саны 2 тең. $p < 0,05$ маңыздылық деңгейіндегі χ^2 -нің сыни мәні 5,991 құрайды. Факторлық мен нәтижелік сипаттамалары арасындағы байланыс статистикалық маңызды емес, маңыздылық деңгейі $p > 0,05$. Маңыздылық деңгейі $p = 0,934$.

Когнитивтік компонент үшін χ^2 критерийінің мәні 0,536 құрайды. Еркіндік дәрежесінің саны 2 тең. $p < 0,05$ маңыздылық деңгейіндегі χ^2 -нің сыни мәні 5,991 құрайды. Факторлық мен нәтижелік сипаттамалары арасындағы байланыс статистикалық маңызды емес, маңыздылық деңгейі $p > 0,05$. Маңыздылық деңгейі $p = 0,766$.

Белсенділік компонент үшін χ^2 критерийінің мәні 0,168 құрайды. Еркіндік дәрежесінің саны 2 тең. $p < 0,05$ маңыздылық деңгейіндегі χ^2 -ның сыни мәні 5,991 құрайды. Факторлық және нәтижелік сипаттамалары арасындағы байланыс статистикалық маңызды емес, маңыздылық деңгейі $p > 0,05$. Маңыздылық деңгейі $p = 0,920$.

Қалыптастырушы эксперимент аясында 2023 жылғы 1 қыркүйектен бастап 2024 жылғы 30 мамырға дейін Алматы қаласындағы № 109 мемлекеттік мектепке дейінгі ұйымның оқу-тәрбие процесіне «Қаржылық ертегілер: қаржылық сауаттылық еліндегі шытырман оқиғалар» атты қаржылық

оқыту бойынша әлеуметтік-педагогикалық бағыттағы авторлық бағдарлама енгізілді. Бұл бағдарлама мектеп жасына дейінгі ересек балалардың қаржылық сауаттылығы мен тұтыну мәдениетін сәтті қалыптастыруға ықпал етті. Мұндай бағдарламалар, бірақ пәні мен мазмұны басқа, университеттер және мектеп деңгейіндегі білім беру ұйымдарында қолданылады. Тәжірибе көрсеткендей, тар мақсатты аудиторияға арналған қаржылық сауаттылық бағдарламаларын іске асырудың кешенді тәсілі күнделікті жеке қаржыны басқару мен әртүрлі жағдайларға мінез-құлық реакциялары арасында берік байланыс жасайды. Мұндай бағдарламаларды жүзеге асырудың қосымша ерекшелігі - өзін-өзі бақылауға үйрету, оның элементтері кез-келген жаста баулуға болады. Бұл бағдарламаның негізгі мақсаты мектеп жасына дейінгі ересек балаларда тұрақты қаржылық сауаттылық пен тікелей тұтыну мәдениетінің негіздерін қалыптастыру болып табылады. Негізгі міндеттер ретінде мыналар айқындалған: 1) балалардың негізгі қаржылық білімдерін қалыптастыруға жағдай жасау; 2) балаларға «еңбек – өнім – ақша» және «сапаға байланысты өнімнің өзіндік құны» ұғымдарының арақатынасын қолжетімді деңгейде түсінуге көмектесу; 3) балаларды ақшаға деген дұрыс көзқарасты, оны табу жолдарын және оны оңтайлы пайдалануды үйрету; 4) балаларды экономикалық сипаттағы нақты өмірлік жағдайларда (белгілі бір дүкеннен тауар сатып алу, қоғамдық көлікте жол ақысын төлеу және т.б.) дұрыс мінез-құлық реакциясын көрсетуге үйрету; 5) мектеп жасына дейінгі балалардың дұрыс экономикалық ойлауын дамыту; 6) қаржы саласында ұтымды мінез-құлық үшін тиісті әлеуметтік және жеке қасиеттерді тәрбиелеу.

Тақырыптық жоспарлау келесі реттілікпен ұсынылған:

1-тақырып. Еңбек – өмірдің негізі.

2-тақырып. Ақша дегеніміз не, ол қайдан келеді және ол не үшін қажет?

3-тақырып. Сатып алу, сату және айырбастау.

4-тақырып. Ақылды жұмсау, сақтау және үнемдеу.

5 тақырып. Қарызды алуды және қарыз өтеуді үйрену.

6-тақырып. Жоспарлауға үйрету.

7-тақырып. Байлық және кедейлік.

Мектеп жасына дейінгі ересек балалардың қаржылық сауаттылығы мен тұтыну мәдениетін қалыптастыруды қамтамасыз ететін осы бағдарламаның тиімділігін тексеру мақсатында зерттеудің бақылау кезеңі өткізілді. Зерттеудің бақылау кезеңінде мектеп жасына дейінгі ересек балалардың қаржылық сауаттылық деңгейін диагностикалаудың бастапқы кезеңінде қолданылған зерттеу әдістері қолданылды.

Алынған нәтижелер 3-кестеде көрсетілді.

Кесте 3 - Зерттелетін мектепке дейінгі ұйымдардың ересек топтарындағы қаржылық сауаттылық және тұтыну мәдениетінің деңгейі (компоненттер бойынша)

Топ/ Деңгей	Жоғары	Орташа	Төмен
№ 109 мектепке дейінгі білім беру ұйымы	Мотивациялық компонент		
	23	26	6
	Когнитивтік компонент		
	21	27	8
	Белсенділік компонент		
	24	26	6
№ 16 мектепке дейінгі білім беру ұйымы	Мотивациялық компонент		
	13	19	16
	Когнитивтік компонент		
	12	18	18
	Белсенділік компонент		
	11	20	17
Ескерту: авторлармен құрастырылған			

χ^2 -Пирсон сынағы арқылы салыстырмалы талдау келесі нәтижелерді көрсетті.

Мотивациялық компонент үшін χ^2 критерийінің мәні 7,973 құрайды. Еркіндік дәрежесінің саны 2 тең. $p=0,05$ маңыздылық деңгейіндегі χ^2 -нің сыни мәні 5,991 құрайды. Факторлық және нәтижелі

сипаттамалары арасындағы байланыс статистикалық маңызды, маңыздылық деңгейі $p < 0,05$. Маңыздылық деңгейі $p = 0,019$.

Когнитивтік компонент үшін χ^2 критерийінің мәні 7,530 құрайды. Еркіндік дәрежесінің саны 2 тең. $p = 0,05$ маңыздылық деңгейіндегі χ^2 -нің сыни мәні 5,991 құрайды. Факторлық және нәтижелі сипаттамалары арасындағы байланыс статистикалық маңызды, маңыздылық деңгейі $p < 0,05$. Маңыздылық деңгейі $p = 0,024$.

Белсенділік компоненті үшін χ^2 критерийінің мәні 10,318 құрайды. Еркіндік дәрежесінің саны 2 тең. $p = 0,01$ маңыздылық деңгейіндегі χ^2 -нің сыни мәні 9,21 құрайды. Факторлық және нәтижелі сипаттамалары арасындағы байланыс статистикалық маңызды, маңыздылық деңгейі $p < 0,01$. Маңыздылық деңгейі $p = 0,006$.

Өзбекстан мен Қазақстандағы екі мектепке дейінгі мекемеде жүргізілген зерттеу мектеп жасына дейінгі ересек балалардың қаржылық сауаттылығы мен тұтыну мәдениеті деңгейінде айтарлықтай айырмашылықтарды көрсетті. «Қаржылық ертегілер: қаржылық сауаттылық еліндегі шытырман оқиғалар» білім беру бағдарламасының енгізілуінің нәтижені айтарлықтай жақсартқанын ерекше атап өтуге болады.

Алматы қаласындағы № 109 мектепке дейінгі білім беру ұйымында бағдарлама енгізгеннен кейін жоғары нәтиже көрсеткен балалардың пайызы 53%-дан 68%-ға өсті. Алматы қаласындағы № 16 мектепке дейінгі білім беру ұйымында болса, жоғары нәтиже көрсеткен балалардың үлесі 31%-дан 37%-ға өсті.

Бағдарлама қаржылық сауаттылықты арттырып қана қоймай, білім берудің әлеуметтік-педагогикалық аспектілеріне, соның ішінде мектепке дейінгі жастан бастап өзін-өзі бақылауға және дұрыс экономикалық ойлауға ықпал етеді, бұл әлемдік білім беру үрдістеріне сәйкес келеді.

Осылайша, «Қаржылық ертегілер: қаржылық сауаттылық еліндегі шытырман оқиғалар» бағдарламасы мектеп жасына дейінгі балалар арасында тұрақты қаржылық сауаттылық пен тұтыну мәдениетін қалыптастыруға сәтті ықпал етеді, бұл оларға болашақта жеке және отбасылық ресурстарды неғұрлым саналы түрде басқаруға қажетті дағдыларды береді деп қорытынды жасауға болады.

Қорытынды.

Зерттеу қаржылық сауаттылық мәселесі ересектер үшін де, балалар үшін де өзекті екенін көрсетті. Кейбір зерттеушілер дүние жүзінің ересек тұрғындарының қаржылық қиындықтарын зерттеуге көңіл бөлсе, басқалары балалардың экономикалық жүйеге бейімделу қиындықтарына назар аударады. Олардың ғылыми ұстанымдарында мынадай мәселелер маңызды болып табылады: балаларды қаржылық сауаттылыққа үйрету үдерісіндегі әділеттілік, кәмететке толмаған баланың ата-анасының білім беру ұйымын таңдауының елеулі әсері, қаржылық сауаттылық негіздерін әртүрлі түсінуге әкелетін байлар мен кедейлер арасындағы алшақтықтың көрінетін үрдісі, кәмететке толмаған баланың ойлауында қаржылық сауаттылық ұғымының қалыптасуына ата-ана көзқарасының елеулі әсері, сондай-ақ табысы төмен отбасылардағы қаржы және оларды басқару тақырыбына айтарлықтай теріс көзқарас. Зерттеушілер сонымен қатар білім беру ұйымы балалардың қаржылық сауаттылығының құрылымы мен ерекшеліктеріне педагогикалық және білім беру тәсілдері, сондай-ақ осы білім беру ұйымындағы ресурстар арқылы әсер ете алатынын анықтады.

Зерттеу нәтижесінде «қаржылық сауаттылық» және «қаржылық білім» ұғымдары талданды. «Мектеп жасына дейінгі балалардың қаржылық сауаттылығы мен тұтыну мәдениеті» ұғымының мәні айқындалды, оны біз ерте қаржылық білім берудің нәтижесі деп түсінеміз. Бұл білім, білік, дағдыларды балаларға қолжетімді деңгейде қалыптастыруда жатыр. Мектеп жасына дейінгі балаларды қаржылық тәрбиелеуге зерттеушілердің әртүрлі көзқарастары қарастырылады.

Қазіргі уақытта мектеп жасына дейінгі ересек балалардың қаржылық сауаттылығы мен тұтыну мәдениетінің негіздерін қалыптастыру мәселесі жеткілікті түрде шешілмегені айтылды. Мектеп жасына дейінгі ересек балалардың қаржылық сауаттылығын және тұтыну мәдениетін қалыптастыру бойынша тәжірибелік-эксперименттік жұмыс сипатталған. Мектеп жасына дейінгі ересек балаларда қаржылық сауаттылық пен тұтыну мәдениетінің негіздерін қалыптастырудың компоненттері мен көрсеткіштері анықталды.

Компоненттер:

1. Көрсеткіштері бар мотивациялық компонент:

- Қаржылық бағытталған ойындар мен сабақтарға қызығушылық таныту;
- Қаржылық білім беру іс-шараларында бастамашылдық пен белсенділік таныту.

2. Көрсеткіштері бар когнитивтік компонент:

- Ата-ананың еңбегін түсіну;

- Қаржылық ұғымдарды түсіну.

3. Көрсеткіштері бар белсенділік компонент:

- Ойында, еңбекте және өнімді іс-әрекетте бұрыннан бар білімді бейнелеу, сонымен қатар күнделікті мінез-құлықта осы білімге сүйене білу;

- Үнемділікті, жауапкершілікті, тиімділікті, іскерлікті көрсете білу.

Сондай-ақ, мектеп жасына дейінгі ересек балалардың қаржылық сауаттылық және тұтыну мәдениеті негіздерінің қалыптасу деңгейлері де сипатталады: жоғары, орташа және төмен. Мектеп жасына дейінгі ересек балалардың қаржылық сауаттылығы мен тұтыну мәдениетінің негіздерін қалыптастыру көрсеткіштерінің көріну дәрежесін анықтау үшін диагностикалық әдістеме ұсынылып, оларды бағалау жүйесі әзірленді. Мектеп жасына дейінгі ересек балалардың қаржылық сауаттылығын және тұтыну мәдениетін қалыптастыру бойынша тәжірибелік-эксперименттік жұмыстардың нәтижелері берілген.

Зерттеу нәтижелері «Қаржылық ертегілер: қаржылық сауаттылық еліндегі шытырман оқиғалар» қаржылық білім берудің әлеуметтік-педагогикалық бағытының авторлық бағдарламасын жүзеге асыру мектеп жасына дейінгі ересек балаларда қаржылық сауаттылық пен тұтыну мәдениетін тиімді қалыптастыруға ықпал еткенін көрсетті.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2022 жылғы 5 тамызда № 29031 болып тіркелді. [Электрондық ресурс] — URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031> (қаралған күні: 24.07.2024).

2 He H.(2024) et al. Digital financial literacy of young Chinese children in Shanghai: A mixed method study. Early Education and Development.T. 35. №. 1. P. 57-76. Available at: — URL: <https://doi.org/10.1080/10409289.2023.2208011> (accessed: 20.07.2024).

3 Sinnewe E., Nicholson G. (2023). Healthy financial habits in young adults: An exploratory study of the relationship between subjective financial literacy, engagement with finances, and financial decision-making. Journal of Consumer Affairs. T. 57. №. 1. P. 564-592. Available at: — URL: <https://doi.org/10.1111/joca.12512> (accessed: 20.07.2024).

4 Sari R.C. (2022) et al. Developing a financial literacy storybook for early childhood in an augmented reality context. Contemporary Educational Technology.T. 14. №. 2. 363 p. Available at: — URL: <https://doi.org/10.30935/cedtech/11734> (accessed: 20.07.2025).

5 Елеусизова Х.К., Гордиянова Г.В. Педагогические условия формирования финансовой грамотности дошкольников. // «Қозыбаев оқулары – 2021: білім мен ғылымды дамытудағы жаңа көзқарастар мен тәсілдер» атты халықаралық ғылымтәжірибелік конференцияның материалдар жинағы. Петропавл. — 2021. — С. 202-206. [Электрондық ресурс] — URL: <http://nku.edu.kz/files/conference/kozybaev2021/koz21tom8.pdf#page=203> (қаралған күні: 24.07.2024)

6 Нурланбекова Е.К., Сураншиева М.К. Features of the formation of initial ideas about economic culture in preschool organizations. Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің хабаршысы. —2022. — №1 (60) 2 — С.209-216. [Электрондық ресурс] — URL: <https://doi.org/10.52081/bkaku.2022.v60.i1.027> (қаралған күні: 24.07.2024)

7 Soroko A. (2023) Teaching young people more than “how to survive austerity”: From traditional financial literacy to critical economic literacy education //Theory & Research in Social Education. T. 51. №. 1. P. 128-156. Available at: — URL: <https://doi.org/10.1080/00933104.2022.2104674> (accessed: 20.07.2024)

8 Dogra P., Kaushal A., Sharma R.R. (2023) Antecedents of the Youngster’s awareness about financial literacy: A structure equation modelling approach. Vision. T.27.№.1. P. 48-62. Available at: — URL: <https://doi.org/10.1177/0972262921996560> (accessed: 20.07.2024)

9 Meneau L. K., Moorthy J. (2022) Struggling to make ends meet: can consumer financial behaviors improve? International Journal of Bank Marketing. T. 40. №. 2. P. 263-296. Available at: — URL: <https://doi.org/10.1108/IJBM-12-2020-0595>(accessed: 20.07.2024)

10 Xu S. et al.(2022) Does financial literacy affect household financial behavior? The role of limited attention Frontiers in psychology. T. 13. P. 906153. Available at: — URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.906153> (accessed: 20.07.2024)

11 Khan F., Siddiqui M. A., Imtiaz S. (2022). Role of financial literacy in achieving financial inclusion: A review, synthesis and research agenda. Cogent Business & Management. T.9. №.1. P. 2034236. Available at: — URL: <https://doi.org/10.1080/23311975.2022.2034236> (accessed: 20.07.2024)

12 LeBaron-Black A. B. et al.(2023) Financial Socialization Agents and Spending Behavior of Emerging Adults: Do Parents, Peers, Employment, and Media Matter? Journal of Financial Counseling and Planning. T. 34. №. 1. P. 6-19. Available at: — URL: <http://dx.doi.org/10.1891/JFCP-2021-0036> (accessed: 20.07.2024)

13 Maman D., Rosenhek Z. (2023). Governing individuals' imaginaries and conduct in personal finance: The mobilization of emotions in financial education. Journal of Consumer Culture. T. 23. №. 1. P. 188-208. Available at: — URL: <https://doi.org/10.1177/14695405211069952> (accessed: 20.07.2024)

14 Lusardi A. (2019). Financial literacy and the need for financial education: evidence and implications. Swiss journal of economics and statistics. T. 155.№. 1. P. 1-8. . Available at: — URL: <https://doi.org/10.1186/s41937-019-0027-5> (accessed: 20.07.2024)

15 Миненко В.Г., Хорошун К.В., Романова М.Л., Бус Т.В. Квалиметрические методы анализа педагогических технологий. Ученые записки университета Лесгафта. —2023. — №2(216). [Электронный ресурс] — URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kvalimetricheskie-metody-analiza-pedagogicheskikh-tehnologiy> (дата обращения: 04.09.2024).

16 Котлярова И.О. Метод моделирования в педагогических исследованиях: история развития и современное состояние. Вестник ЮУрГУ. Серия: Образование. Педагогические науки. — 2019. — №1. [Электронный ресурс] — URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metod-modelirovaniya-v-pedagogicheskikh-issledovaniyah-istoriya-razvitiya-i-sovremennoe-sostoyanie> (дата обращения: 04.09.2024).

17 Шатова А. Д. Дошкольник и экономика: Программа для детей дошкольного возраста // М. Просвещение. —2005.

ФОРМИРОВАНИЕ ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ У СТАРШИХ ДОШКОЛЬНИКОВ: СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ В КОНТЕКСТЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Аннотация

В статье рассматривается проблема формирования финансовой грамотности и культуры потребления у детей старшего дошкольного возраста в контексте задач устойчивого развития, определенных ООН. Авторы подчеркивают значимость интеграции финансового образования в систему дошкольного обучения, что соответствует принципам обеспечения качественного образования. В соответствии с данными принципами, социальная составляющая образовательного процесса, направленная на формирование рациональных моделей поведения и адаптацию к экономической системе, имеет приоритетное значение. Цель исследования — теоретически обосновать и экспериментально проверить эффективность специально разработанных педагогических методов формирования финансовой грамотности и культуры потребления у детей старшего дошкольного возраста.

Исследование акцентирует внимание на необходимости формирования у дошкольников базовых финансовых знаний и культуры потребления, что отражено в Государственном обязательном стандарте дошкольного воспитания и обучения Республики Казахстан. Авторы статьи выделяют, что задачи формирования финансовой грамотности состоят не только в ознакомлении детей с элементарными финансовыми понятиями, но и в развитии финансового сознания, что должно происходить на ранних этапах их социализации.

В статье приводятся результаты анализа теоретических основ проблемы, а также результаты опытно-экспериментальной работы по формированию финансовой грамотности и культуры потребления у детей старшего дошкольного возраста. Основная гипотеза исследования заключается в том, что, несмотря на значительное влияние родителей на финансовое воспитание детей, образовательные учреждения могут существенно повлиять на развитие финансовой грамотности с помощью специально разработанных педагогических методов.

Результаты исследования показали, что программа способствует значительному повышению уровня финансовой грамотности у детей. В экспериментальной группе, по сравнению с контрольной, был зафиксирован рост числа детей, демонстрирующих высокий уровень финансовой грамотности, что подтверждается статистически значимыми изменениями, выявленными с помощью критерия χ^2 -Пирсона.

Таким образом, исследование подтверждает важность интеграции финансового образования в дошкольные учреждения и эффективность целенаправленных педагогических методов. Внедрение программ подобного рода позволяет формировать у детей базовые знания и развивать навыки, необходимые для осознанного управления личными финансами в будущем, что также способствует их успешной адаптации в экономической системе.

Ключевые слова: дети старшего дошкольного возраста, дошкольная образовательная организация, финансовая грамотность, культура потребления, образовательная программа.

FORMATION OF FINANCIAL LITERACY AMONG OLDER PRESCHOOLERS: SOCIO-PEDAGOGICAL ASPECTS IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract

The article examines the problem of the formation of financial literacy and consumer culture in older preschool children in the context of sustainable development goals set by the United Nations. The authors emphasize the importance of integrating financial education into the preschool education system, which meets the criteria for providing quality education. According to these criteria, the social component of the educational process, aimed at the formation of correct behavioral models and adaptation to the economic system, is of priority importance. The aim of the study is to provide a theoretical rationale and experimentally evaluate the effectiveness of specially developed pedagogical methods for developing financial literacy and consumer culture among older preschool children

The study focuses on the need for preschoolers to develop basic financial knowledge and consumer culture, which is reflected in the State Mandatory Standard of Preschool Education and Training of the Republic of Kazakhstan. The authors emphasize that the tasks of forming financial literacy are aimed at familiarizing children with elementary financial concepts as well as at developing financial consciousness, which should take place at the early stages of their socialization.

The article presents the results of the analysis of the theoretical foundations of the problem, as well as experimental work on the formation of financial literacy and consumer culture in older preschool children. The main hypothesis of the study is that despite the significant influence of parents on the financial education of children, educational institutions can significantly influence the development of financial literacy using specially developed pedagogical methods.

The results of the study showed that the program contributes to a significant improvement in the level of financial literacy among children. In the experimental group, compared with the control group, an increase in the number of children demonstrating a high level of financial literacy was recorded. The χ^2 -Pearson criterion was used to identify statistically significant changes.

Thus, the study confirms the importance of integrating financial education into preschool institutions and the effectiveness of suggested pedagogical methods. The introduction of programs of this kind allows children to develop the basic skills and knowledge necessary for the conscious management of personal finances in the future, which also contributes to their successful adaptation to the economic system.

Keywords: senior preschool children, preschool educational organization, financial literacy, consumer culture, educational program.

REFERENCES:

- 1 Mektepke deingi tärбие men oqytudyñ memlekettik jalpyğa mindetti standarty. Qazaqstan Respublikasy Oq-ağartu ministrinıñ 2022 jylғы 3 tamyzdaғы № 348 bұıryғы. Qazaqstan Respublikasynyñ Ädilet ministrlygında 2022 jylғы 5 tamyzda № 29031 bolyp tirkeldi. [State mandatory standard of preschool education and training. Order of the Minister of Education of the Republic of Kazakhstan dated August 3, 2022 No. 348. Registered with the Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan on August 5, 2022 under No. 29031.] Available at: — URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031> [in Kazakh] (accessed: 24.07.2024).
- 2 He H.(2024) et al. Digital financial literacy of young Chinese children in Shanghai: A mixed method study. Early Education and Development.T. 35. №. 1. P. 57-76. Available at: — URL: <https://doi.org/10.1080/10409289.2023.2208011> [in English] (accessed: 20.07.2024).
- 3 Sinnewe E., Nicholson G. (2023). Healthy financial habits in young adults: An exploratory study of the relationship between subjective financial literacy, engagement with finances, and financial decision-making //Journal of Consumer Affairs. T. 57. №. 1. P. 564-592. Available at: — URL: <https://doi.org/10.1111/joca.12512> [in English] (accessed: 20.07.2024).
- 4 Sari R.C.(2022) et al. Developing a financial literacy storybook for early childhood in an augmented reality context. Contemporary Educational Technology.T. 14. №. 2. 363 p. Available at: — URL: <https://doi.org/10.30935/cedtech/11734> [in English] (accessed: 20.07.2025)
- 5 Eleusizova H.K., Gordianova G.V. Pedagogicheskie uslovia formirovaniya finansovoi gramotnosti doskölnikov. // «Qozybaev oqulary – 2021: bilim men gыlymdy damytudaғы jaña közqarastar men täsilder» atty halyqaralyq gыlymitäjiribelik konferensianyñ materialdar jınaғы. Petropavl. 2021. P. 202-206. [Eleusizova H.K., Gordianova G.V. Pedagogical conditions for the formation of financial literacy of preschoolers. // Collection of materials of the international scientific and practical conference "Kozybayev Readings - 2021: New perspectives and approaches in the development of education and science".] Available at: — URL: <http://nku.edu.kz/files/conference/kozybaev2021/koz21tom8.pdf#page=203> [in Kazakh] (accessed: 24.07.2024)
- 6 Nurlanbekova E.K., Suranşieva M.K. Features of the formation of initial ideas about economic culture in preschool organizations. Qorqyt Ata atyndaғы Qyzylorda universitetiniñ habarşysy. 2022.№1 (60) 2. P.209-216. Available at: — URL: <https://doi.org/10.52081/bkaku.2022.v60.i1.027> [in English] (accessed: 24.07.2024)
- 7 Soroko A. (2023) Teaching young people more than “how to survive austerity”: From traditional financial literacy to critical economic literacy education //Theory & Research in Social Education. T. 51. №. 1. P. 128-156. Available at: — URL: <https://doi.org/10.1080/00933104.2022.2104674> [in English] (accessed: 20.07.2024)
- 8 Dogra P., Kaushal A., Sharma R.R. (2023) Antecedents of the Youngster’s awareness about financial literacy: A structure equation modelling approach. Vision.T.27.№.1.P.48-62. Available at: — URL: <https://doi.org/10.1177/0972262921996560> [in English] (accessed: 20.07.2024)

9 Meneau L. K., Moorthy J. (2022) Struggling to make ends meet: can consumer financial behaviors improve? International Journal of Bank Marketing. T. 40. №. 2. P. 263-296. Available at: — URL: <https://doi.org/10.1108/IJBM-12-2020-0595> [in English] (accessed: 20.07.2024)

10 Xu S. et al. (2022) Does financial literacy affect household financial behavior? The role of limited attention. Frontiers in psychology. T. 13. P. 906153. Available at: — URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.906153> [in English] (accessed: 20.07.2024)

11 Khan F., Siddiqui M. A., Imtiaz S. (2022). Role of financial literacy in achieving financial inclusion: A review, synthesis and research agenda. Cogent Business & Management. T.9. №.1. P. 2034236. Available at: — URL: <https://doi.org/10.1080/23311975.2022.2034236> [in English] (accessed: 20.07.2024)

12 LeBaron-Black A. B. et al. (2023) Financial Socialization Agents and Spending Behavior of Emerging Adults: Do Parents, Peers, Employment, and Media Matter? Journal of Financial Counseling and Planning. T. 34. №. 1. P. 6-19. Available at: — URL: <http://dx.doi.org/10.1891/JFCP-2021-0036> [in English] (accessed: 20.07.2024)

13 Maman D., Rosenhek Z. (2023). Governing individuals' imaginaries and conduct in personal finance: The mobilization of emotions in financial education. Journal of Consumer Culture. T. 23. №. 1. P. 188-208. Available at: — URL: <https://doi.org/10.1177/14695405211069952> [in English] (accessed: 20.07.2024)

14 Lusardi A. (2019). Financial literacy and the need for financial education: evidence and implications // Swiss journal of economics and statistics. T. 155. №. 1. P. 1-8. Available at: — URL: <https://doi.org/10.1186/s41937-019-0027-5> [in English] (accessed: 20.07.2024)

15 Minenko V.G., Horoshun K.V., Romanova M.L., Bus T.V. (2023) Kvalimetricheskie metody analiza pedagogicheskikh tekhnologiy. Uchenye zapiski universiteta Lesgafta. [Qualimetric methods of analysis of pedagogical technologies. Scientific notes of Lesgaft University.] №2(216). Available at: — URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kvalimetricheskie-metody-analiza-pedagogicheskikh-tehnologiy> [in Russian] (accessed: 04.09.2024).

16 Kotlyarova I.O. (2019) Metod modelirovaniya v pedagogicheskikh issledovaniyah: istoriya razvitiya i sovremennoe sostoyanie. Vestnik YUUrGU. Seriya: Obrazovanie. Pedagogicheskie nauki. [Modeling method in pedagogical research: history of development and current state // Bulletin of SUSU. Series: Education. Pedagogical sciences.] №1. [Available at: — URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metod-modelirovaniya-v-pedagogicheskikh-issledovaniyah-istoriya-razvitiya-i-sovremennoe-sostoyanie> [in Russian] (accessed: 04.09.2024).

17 Shatova A. D. (2005) Doshkol'nik i ekonomika: Programma dlya detej doshkol'nogo vozrasta M. Prosveshchenie. [Preschooler and Economics: Program for Preschool Children // M. Education.] [in Russian]

Information about authors:

Adlet Kariyev - **corresponding author**, candidate of Pedagogical Sciences, Postdoctoral fellow, Associate professor of Department of primary education, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Republic of Kazakhstan

E-mail: adlet.kariyev@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7789-9080>

Almagul Aitpaeva - candidate of Pedagogical Sciences, Associate professor of the Department of Preschool Education and Social Pedagogy, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Republic of Kazakhstan

E-mail: alma-arujan@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9351-6553>

Mariyam Bekbayeva - PhD student of the Educational Program «Pedagogy and methodology of primary education», Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Republic of Kazakhstan

E-mail: bekbaeva.mariam@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-3433-1866>

Kuanyshtemirov - candidate of Pedagogical Sciences, Associate professor, Department of Pedagogy, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Republic of Kazakhstan

E-mail: tematikaV@bk.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7104-9483>

Информация об авторах:

Адлет Кариёв - **основной автор**, кандидат педагогических наук, постдокторант, ассоциированный профессор кафедры начального образования, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Республика Казахстан

E-mail: adlet.kariyev@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7789-9080>

Алмагуль Айтпаева – кандидат педагогических наук, доцент, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Республика Казахстан

E-mail: alma-arujan@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9351-6553>

Мариям Бекбаева - докторант образовательной программы «Педагогика и методика начального обучения», Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Республика Казахстан

E-mail: bekbaeva.mariam@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-3433-1866>

Қуаныш Теміров - кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор кафедры педагогики ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, г. Астана, Республика Казахстан

E-mail: tematikaV@bk.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7104-9483>

Авторлар туралы ақпарат:

Адлет Кариев - **негізгі автор**, педагогика ғылымдарының кандидаты, постдокторант, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті Бастауыш білім беру кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Алматы қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: adlet.kariyev@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7789-9080>

Алмагуль Айтпаева – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Алматы қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: alma-arujan@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9351-6553>

Мариям Бекбаева - Абай атындағы ҚазҰПУ «Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының докторанты, Алматы қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: bekbaeva.mariam@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-3433-1866>

Қуаныш Теміров - педагогика ғылымдарының кандидаты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті педагогика кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Астана қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: tematikaV@bk.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7104-9483>